

Slavko Kolar

Breza

Sva nagađanja, puna životne mudrosti, i sva dobrohotna navijanja da bi se Janica ipak mogla izvući živa a možda i zdrava iz postelje na kojoj je ležala nekih četiri-pet nedjelja, presjekao je stari Mika Labudan, šef kuće broj 27 na Labudan-brdu a u selu Bikovcu, svojom dostojanstvenom, odlučnom izjavom:

– Bude mrijela, to je gotova stvar!

– I meni se vidi – provukla je kroz svoj dugački nos njegova prilično čađava i stara supruga Kata – nema joj spasa! Ej, sirota boga, škoda ju je,¹ itak je još mlada...

Samo Janica – čula, ne čula – ležala je bez riječi, tek je poneki put umorno otvorila oči, prepuno velike žalosti.

Čitava se stvar razvijala prilično brzo. Dva mjeseca prije toga rodila je Janica dijete. Nije na žalost bio dečko, već curica. Curica malešna kao žemička, a glasna kao jare.

Odležala Janica par dana u krevetu, desetak dana muvala se po kući, a onda je potjeraše

na pašu. – Kaj bi se tu po hiži potezala kakti kakva frajla! – rekla je stara Labudanka.

¹ ... sirota jadnica, šteta ju je...

Nije Janici bilo baš najslađe, ali tko da vječno ratuje s babom! Što se mora – kažu ljudi – nije ni teško. Uostalom, sve bi dobro bilo da se dragi Bog umilostivio pa da je dao lijepo i toplo vrijeme, ali eto udariše jesenske kiše, hladne i beskrajne, pa badava i ona stara golema ambrela², badava novi opanci³, Janica se vraćala sva mokra, prozebla, prokisla do kosti, a plava kao šljiva.

Mada nije bila od neke gospodske pasmine, Janica je ipak bila nekud odviše tanka i fina, pa joj od tih šetnja na pašu stali sve jače cvokotati oni lijepi, sitni zubići, stala se ježiti koža, oblijevati je čas vrućina čas ledena hladnoća, pa sve tako dok joj se jednog ranog jutra kad je ustala, ne okrenu soba oko nje i ona pade.

Dolazile babe, pa sve složno rekoše: – Prehladila joj se krv! – (Osim toga moglo je biti i što drugo: da je nagazila, da su je urekli itd., ali prehlada krvi bijaše glavna bolest.)

Metali joj svakakve obloge, mazali je svinjskom i pasjom mašću, davali joj piti sve od kravljeg mlijeka do konjske mokraće, puštali joj krv, prelijevali uroke – sve kako je koja baba ili iskusniji čovjek preporučio – ali bez uspjeha.

Dolazila je i baba Roža Ježovitka iz Grđijanke, pa i slavni Rok Ćuk; »govorili« su i »pregovarali«, kako god su najbolje znali i umjeli, ali Janici nije bilo suđeno da ozdravi!

Umrlo joj u to vrijeme i dijete. Vidjelo siročće da za nj nema života i da je samo na nepriliku. Mati ga nije mogla više dojiti, kravsko mlijeko nije mu nikako prijalo. Došli užasni grčevi i mala se curica preselila na drugi

² kišobran

³ seljačka, tanka obuća

svijet prije negoli je pravo ovaj i zagledala. Uostalom, pravo je učinila! Svi su joj to odobrili, jer šta će tu bez matere!?

Janici međutim sve gore. Oslabila toliko, te već ni glave nije mogla podići, ni žlice u ruci držati.

Sve vrućine, strahovite vrućine, pa boli u utrobi, pred očima sve mutno, sve drugačije.

Počela je buncati i »fantazirati«, o nekakvim anđelima, o cvijeću, o muzici, o tamburašima, pa opet o svom mužu Marku. Tepa ona njemu kao malom djetetu, pa onda spominje njegove oči sokolove, njegov gizdavi brk i perjanicu za šešiom. Nasmijali se koji put domari⁴ makar je stvar bila žalosna, jer je sve to bilo očiti znak da joj se mlada duša sprema na vječni put.

Mudri i oprezni, kako su bili, vijećali su Labudani još tri dana, a onda zaključiše jednoglasno da bi trebalo otići po velečasnoga i po doktora.

Za doktora već kako-tako, jer kad ni Roža ni Rok nisu pomogli, šta bi onaj zelembać doktorski znao! Nego, tek toliko da se ne bi reklo te su to propustili, pa da im ne zamjeri koji od gospode – a s gospodom se Labudani dobro paze – recimo gosp. bilježnik, učitelj, a naročito gosp. nadšumar koji bi im znao reći da su »zalupanci i zamazanci« i da su »sto godina iza drugog svijeta«.

Što se tiče velečasnog, stvar je već mnogo važnija, jer bi bila velika grehota, da duša ode bez svetih sakramenata pred prijestolje božje.

Spremio se dakle stari Mika Labudan na put na Bikovski Vrh. Uzeo u torbu luka i kruha, u usta nasuo bagoša, a povrh toga zapalio i lulu.

⁴ ukućani

Izlazeći iz sobe, on je kritički priškiljio na bolesnicu, a onda skeptički i obilno pljucnuo, pa važno i zamišljeno zakimao glavom.

– Bog sveti zna je li je budem jošće živu našel? – rekao je rezignirano.⁵

– Morti⁶ bi dobro bilo da se i za daske za škrinju⁷ propitam...

– Ej Bože-e, na sve se mora misliti i ob svem skrbeti, samo da si čovek dušu spasi! – odgovorila je s uzdahom njegova Kata.

Samo Janica nije rekla ni riječ.

Lijepo ti je biti malko bolestan! Tek toliko da čovjek od rada nešto odahne, da umorne kosti protegne i ogrije, i da se malo naspava!

Mnogo je puta to od sveg srca poželjela Janica, mlada snašica, otkako se unatrag godinu dana udala za gizdavoga⁸ Marka, najstarijeg sina Mike Labudana.

Na priliku, zimi. Mrkla i hladna noć još zjapi kroz mala zamagljena okanca, niz strehu vise dugačke ledene svijeće ili curi beskonačna, prežalosna kiša, čovjeku još srce i duša spava – o kako bi se divno spavalo! – a ono već se sa svog kreveta dižu, kao dvije sablasti, stari Mika i njegova Kata. Janica, onako u polusnu, čuje kako stari hriplje i pljucka i kako stara traži žigice, Strepi Janica jer zna čim ta vještica od svekrve zapali onu čađavu lampicu, odmah će zaurlati kao da više sa drugoga brijega (a ono, krevet je iza kreveta):

– Oj Ja-no-o! Diži se!...

Pa ne skoči li u isti mah, ona će i opet zagrajati:

– Kaj se tu protežeš? Valda si se dosta nacrkevala!...

⁵ bezvoljno, umorno

⁶ možda

⁷ lijes

⁸ dotjeranoga

Što će drugo nego da ustane brzo, ali teška srca, poneki put bez riječi, a kadikad se na svekrvu i oštro otrese:

– A kaj tu zijate, kakti da ste v šumi! Nis ja bormeš⁹ gluha!...

Studeno je u sobi, mada su sinoć dobro naložili onu veliku peć na kojoj se suše bezbrojni, komplicirano musavi obojci¹⁰ i teški opanci. Marko, Janičin muž, ostaje u krevetu i gospodski hrče dalje, jer on je lugar, pa ga se kućni poslovi ne tiču.

Spava i Jaga, žena drugog Mikinog sina koji je u vojsci. Nju stara Kata ne goni, jer ona tobože kućevne poslove obavlja, a u stvari njih dvije složno

drže protiv Janice. Drugi Mikin sin oženio se puno prije od starijeg brata Marka, pa tako njegova žena ima prvenstvo. I nju je svekrva prije gnjavila, ali otkako je došla Janica, složile se njih dvije protiv Janice i postale prisne prijateljice. Da se oženi treći sin, onda bi se protiv pridošlice složile sve tri. Stari Mika gleda to i kima glavom: kao u soldačiji, rekrut uvijek strada!¹¹

Ždere to Janicu što Jaga spava, ali od svađanja nema koristi. Treba ustati, nahraniti i napojiti blago, jer stari Mika jedanput hoće, drugi put neće, a treći put ga reumatizam muči.

Naljuti se poneki put Janica, misleći pući će od jada, sve bi ih pobila, dabome osim Marka. Ali brzo je srdžba prođe, pa krotko, čak i veselo posvršava svoje poslove.

Tanka je ona i slabašna. Ali visoka i strojna. Pa dok druge cure i snaše teško koračaju kao medvjedi, u njenom hodu ima nešto ritma, možda čak i

⁹ bogme

¹⁰ čarape za opanke

¹¹ ... kao u vojsci, novak uvijek strada!

elegancije. Oči su joj plave, plavije od jasnoga neba, a za kosu rekoše neki da je crvenkasta, a neki da je zlatna ili pozlačena. Svakako izvrsno je pristajala onom okruglom, bijelom lišću i onim nasmijanim, malim usnicama.

Neki šumar, to jest sam gospodin nadšumar, Markov šef i bog bogova, kad je vidio Janicu još kao djevojku, sav se bio oduševio.

– To je cura! – rekao je on. – Vidiš li kako je tanana, pa visoka, pa fina, kao breza!

Upravo kao breza! Gotovo bih rekao: otmjena pojava!...

– Gospodin nadšumar ima pravo! – potvrdi Marko službouljudno.

Naljutio se g. nadšumar.

– Šta tu brbljaš! Otkuda i znaš šta je to otmjeno? (Marko je vojnički stao kao kip.)

Otmjeno, ha? Šta je to? Vidiš da ne znaš!... Sad slušaj: što je breza među bukvama i grabrima, to ti je ta djevojka među tim vašim glomaznim curetinama!...

Razumiješ li sad?

– Molim pokorno, razumijem!

Bio je Marko čovjek služben, pa je tako valjda došlo te je izabrao baš Janicu za ženu. Da

ugodi g. nadšumaru i da se pogizda¹² pred drugom gospodom!

Inače bijaše on svjetski čovjek, a pomalo i stariji momak. Mislili su već da se (na sramotu ćaći svome i kući labudanskoj) neće ni ženiti, kadli na čudo svemu selu on izabra Janicu.

¹² pravi važan

Drugi je ne bi nitko uzeo, jer bogata nije bila, a onako tanka malo se momcima dopadala.

No Marko je bio u Americi pa prošetao po čitavom svijetu za svjetskog rata, bio godinu dana pokusni žandar, pa šumski radnik, pa »cimerman«¹³, živio neko vrijeme u gradu, bivao mnogo s gospodom, pa eto, on drukčije gleda na svijet!

Konačno se smirio kao lugar zemljišne zajednice. Položaj baš nije bio visok, a niti plaća velika, no lugarski šešir s perjanicom izvrsno mu pristajao, a puška koju je nemarno prebacio preko ramena, davala mu služben karakter i znatnu važnost u selu. Mnogoj curi, mnogoj udovici, a i udatoj ženi zapelo bi oko za onu perjanicu, pa za one uvijek propisno zavinute plave brkove i za one oštre, sokolove oči. Pa kad je njegov izbor prošle jeseni iznenada pao na Janicu Turkovićevu, ona se od čuda snebila¹⁴, od silne sreće i ponosa zadrhtala i zanijemjela, da poslije, kada se već snašla, sve do udaje dodija svim curama i babama hvališući se svojom izvanrednom srećom.

Lijepo ti je biti bolestan dva-tri dana, onako ko od šale, ali ležati četiri-pet tjedana na tvrdom krevetu, u neprestanoj i nepodnošljivoj žari tako da se čovjeku pamet muti, kad utroba hoće od grčeva i boli da se iskida i izgori, e to je muka velika, jad golemi! Pogotovu kad Marko kao da svega toga ne vidi. Inače bio je on prilično dobar, tek malo strog, kako i treba da je pravi čovjek. Čušio je Janicu u ovu godinu dana kako zajedno žive, tek jedanput. Pa i tu je ona bila kriva, priznala je i sama, jer koji ju je đavao gonio da se na nj otresa kad je vidjela da je malo, ko reći ćemo, pijan.

Ali sada otkako je bolesna, dolazi on tek na ručak i na večeru, a i to kanda izbjegava, ništa je ne pita, niti je gleda. Zna ona da on ne voli tih ženskih bolesti, mrski su njemu ti bolni uzdasi i ti žalosni razgovori. Sve to ona zna i razumije, pa zato dok nije još bila sasvim klonula, u njoj je rasla silna, upravo divlja čežnja za zdravljem. A poslije, kad joj se od onih vječnih vrućina i strašnih bolova stala već mutiti pamet, kad su joj

¹³ cimerman (njem.) – tesar, drvodjelja

¹⁴ jako začudila

stali dolaziti neki divni, nasmijani anđeli, kad je sve odnekud čula tamburaše, kad se od časa do časa ona čađava sobetina punila svakakvim divnim cvijećem, ona je u lakšim momentima znala načuliti ona prozirna mala uha ne bi li s dvorišta čula krupni Markov glas, s teškom je mukom nadizala svoju umornu glavicu ne bi li kroz pomućeno okance gdje god ugledala njegove krasne brkove.

Od časa do časa njene su male, izgorjele usnice jedva čujno šaptale:

– O lepi moji gizdavi mustači¹⁵! Mile moje oči sokolove!...

*

Stari se Mika nekako teško otpravljao na put. Ne što on ne bi volio koji put da odmakne od kuće ili što bi mu bilo teško gaziti ono debelo jesensko blato, nego jer se nikako nije mogao odlučiti da li da uzme volove pa da odmah doveze i daske za mrtvačku škrinju ili da to odgodi kad mu snaha doista umre. Istina, očita je stvar da joj spasa nema, ali opet ženskom čeljadetu nije nikad vjerovati. Može se najedanput predomisliti!

I stara njegova Kata bila je tog mišljenja jer je ona uvijek mislila onako kako i njen muž. Ako ne inače, a ono bar u njegovoj prisutnosti.

Njegov sin Marko stajao je u suši duboko zamišljen, mučeći se sastavljanjem nove klopke za hvatanje tvorca. Bio je to »patent« kojim je mislio iznenaditi gosp. nadšumara, a možda steći i mnogo para.

Marko se nije paćao u domaće poslove, pa se tako nije izjavio niti da dovezu daske za lijes niti protiv toga. Njemu je bilo sve svejedno.

¹⁵ brkovi

Druge su njega brige trle. Svatovsko je bilo vrijeme i za nekih desetak dana trebala je biti svadba kod Žugečića, u bogatoj kući na Žugečić-brdu. Njega, Marka Labudana, lugara zemljišne zajednice, pozvali su za zastavnika. Poznata je stvar bila da u tri župe nije bilo takvog barjaktara kakav je bio Marko Labudan. Bio je on čovjek od oka, a kad je progutao koju litru, ni vrag ga ne bi nadvikao ni nadsakao. Pun šala i vragolija koje je pokupio širom svijeta, on je izazivao udivljenje u ženskoga i muškog. Pa kad se još uzme u obzir njegov lugarski rang, njegov šešir s perjanicom, pa puška, onda je jasno što je to značilo za svatove, za mladu i za mladenca, imati Marka Labudana za barjaktara. Da ih on predvodi, da on pred svatovima poigrava, da on juška i vrišti, kako to samo on zna!

I sad baš u takvo vrijeme razboli mu se žena! Kolika neprilika! Šta će, umre li mu u nezgodan čas? Recimo, uoči samih svatova.

Udešava Marko svoju patentnu klopku, pa se sve češe iza uha. Jedan zaponac ne radi onako kako bi trebalo, ali još mu je veći jad ta njegova žena i njena bolest.

Najbolje bi mu išlo u račun kad bi pričekala bar dvije-tri nedjelje pa onda umrla ako već umrijeti mora. Ili da umre odmah! Samo da mu ne bi pokvarila svatove, jer zbogom onda barjaktarija, zbogom ono veselje, pa gospodsko društvo (jer bit će tamo sigurno g. bilježnik, blagajnik, učitelj, a možda i sam velečasni), zbogom onda dobra večerica i ono fino Žugečićevo vino!...

Ne može se reći da Marko nije volio svoju ženu i da mu nije žao bilo što će umrijeti, ali opet: može li joj on pomoći? Pa da plače dan i noć, njojzi od toga nikakva korist!

Dotle se njegov stari odlučio da nabavku dasaka odgodi, pa otišao pješke sam s izglođanom lulom u ustima i grbavom batinom u ruci.

Jednolično su mljaskali omašni opanci po blatu, a Mika je, pljucnuvši od časa do časa, intenzivno razmišljao: šta će i kako će.

Ima li, na priliku, smisla zvati doktora? Pomoći joj neće, to je sigurna stvar, samo će biti više troška. Ako je vozi k doktoru, umrijet će putem, ako li pak doktora zove, tu mu konja nahrani i napoji, pa još slušaj njegove prigovore: zašto pijete svi iz jedne čaše, zašto jedete iz jedne zdjele, zašto toliki spavate u istoj sobi, zašto obojke sušite na peći? Zašto?

Zašto? Lako je gospodi prigovarati, ali je teško siromahu čovjeku živjeti! Muči se on na sve fele i načine čitavu godinu i onda na koncu ništa nema!

Bez velike muke i bez grižnje savjesti došao je Mika do zaključka da neće zvati doktora. Čisto mu je odlanulo kad se tako odlučio.

— Mili bože, zlo ti je denes živeti!... Sve košta penez! — stao Mika opet filozofirati. — Kad se dete rodi, strošek je. Doduše, nije veliki, ali opet... Kad se sin ženi ili kći udaje, to je kakti da bi zgorel! Nek ti negdo vumre, opet, strošek! Ljudi oće piti, oće jesti!...

Zna Mika da već koji taj¹⁶ jedva čeka kad će Janica izdahnuti. Nije da bi joj želio smrt, nego kad već mora da bude, čovjek postaje nestrpljiv: bit će onda prilike da malo mukte gucne. Jer kad mrtvog čuvaju, moraju piti da ih ne bude strah i da im noć brže prođe. Kad ga pokopaju, moraju piti da si žalosnu dušu razgale a umorno tijelo okrijepe, da o mrtvom koju dobru riječ reknu, a za spas njegove duše iskape koju kupicu vina ili rakije.

I sam Mika je to volio! Tužne su to i čemerne dužnosti, ah godi čovjeku da popije čašicu-dvije.

Tako su jednom, još prije rata, čuvali pokojnog Jakoba Dugijana. Leži Jakob među dvjema svijećama, a ljudi oko njega sjede i piju. Piju i žene. Malo-pomalo s plačem i sa suzama stao se miješati i smijeh, a neki bi već i zapjevao. Jedva ga utišali. Ali za koji sat zapjevaše svi — tko je započeo, bog bi znao — najprije neku crkvenu, pobožnu, da bi ispalo malo zgodnije, a onda udariše i druge pjesme, pa i one što su momci iz vojske donijeli.

¹⁶ neki jedva čekaju

Orila se pjesma kao u svatovima.

Desilo se međutim, te dva financa¹⁷ zalutaše negdje u šumi, pa noću šalabazali amo-tamo, dok nekako ne natrapaše na Dugijan-brdo. Idu selom, a selo spava. Tek u jednoj kući svjetlo. Čuje se pjesma, graja – veselje. Poveseliše se financi misleći da je svadba. Kucnu oni, otvore vrata, a ono užas! Na stolu ispružio se neki suhi mrtvac, žut, ukočen, a jednim poluotvorenim okom nekako koso i vrlo mrko školji... Prekrstio ruke...

Nema sumnje, mrtvac pravi pravcati!... A oko njega, u blijedom svjetlu dviju lojanica koje dršćući dogorijevaju, ljudi izobličeni, žene raščupane, deru se, viču kao podivljali, grle se, pjevaju...

Kuražni su ljudi financi, ali im se ipak kose nakostriješiše toliko te im se nadigle one zelene kape na glavama. Učinilo im se da vide neki prizor iz drugog svijeta. Kao da su duhovi ili sami nečisti vragovi priredili gozbu oko odra... ili su ljudi poludjeli od neke žalosti? Ili je sve to tek nekakva strašna prikaza?

Bez daha i bez riječi grešni financi kresnuše vratima pa pojuriše u noć koliko su ih noge nosile. Jedva ostadoše živi od straha.

Sutradan se čitavo selo smijalo (a pomalo i zgražalo), samo se tužna Jakobova udovica, kad se rastrijeznila, nije smijala jer su joj popili sve vino.

Sjetio se Mika toga jer je i on tamo bio, pak je ozbiljno preduzeo da se ne bi što slično kod njega dogodilo. Glavno je da se on sam ne opije.

– Treba biti spameten! – zaključio je on gazeći ono debelo blato i odbijajući dimove iz svoje stare, oglodane lule.

¹⁷ poreznika

Jedna od devet »dužnosti kršćanskih« nalaže: bolesnoga pohoditi.

Dobar je i pobožan ženski svijet. Može li ikako, on se drži zapovijedi božjih i crkvenih. Treba doista bolesniku olakšati muke, prikratiti mu vrijeme, pružiti mu čašu vode, dati mu dobar savjet i lijepom ga riječju utješiti.

Pravo reći, Janici zadnjih dana nije bilo ni do razgovora ni do utjehe... Ležala je nemoćno, sa zaklopljenim očima, disala kratko i teško, dok su kroz onu malu njenu glavicu sporo prolazile neke mutne misli, čudne i neobične slike, neodređene i nejasne želje. Nije njoj do posjeta. Jedino da joj Marko dođe, ali inače bi najvoljela mir. Samo mir i tišinu.

Međutim žene ipak dolaze. Kako koja dospije od posla. Dolazi obično svaka za se, a neka ponese i dijete na ruci. Lica su im tužna i zabrinuta.

Zaleti se, doduše, i neka cura ili mlada snaša, još sasvim neozbiljna, pa ne shvaćajući tragiku situacije, uniđe bučno i nasmijano. No strogi pogledi starijih odmah je upokore i ona se postidi i odrveni kao kip.

I toga su dana dolazile žene. Kako koja dođe, uzdahne tužno i još tužnije nazove:

– Faljen Isus!....

– Na sve veke budi faljen! – odgovara stara Kata Labudanka, kao da pamuk kroz nos provlači.

Ona je sitna, gurava i vječno nekud čađava kao da u dimnjaku spava. Od posla, razumije se, i nema kad da se uredi, a nije joj više do cifranja¹⁸. Muva se ona po svoj kući. Sve prigleda. Skokne na dvorište, svađa se s

¹⁸ sređivanja

kokošima, doziva piliće, zagleda i u štalu, pa vikne koju susjedu preko plotu, pa se opet zaleti u sobu.

U sobi je sumorno i nekako kiselo. Možda od onog napoja uz peć ili od krumpira i drača, što se na peći kuha za svinje.

Dva okanca, mutna i malena (toliko da glava nešto jačeg kalibra ne može kroz njih), propuštaju malo svjetla. U kutu do peći sjedi stara majka, mati Mike Labudana. Ona je slijepa, gluha i bez zuba. Nitko joj godina ne zna i ona u kući ništa ne znači. Vječno prede u svom kutu ili čija perje, i one prazne, upale čeljusti neprestano nešto melju. Nitko se na nju ne osvrće, a ona vječno nešto mrmlja. Da li psuje ili se Bogu moli – tko bi to znao i razumio! Do nje se uz peć protegnuo stari pepeljasti mačak (on se jedini oko nje mazi!), pa s njom prede u istom taktu.

Po zemljanom neravnom podu koprca se dvoje musave djece Janičine jetrve Jage. Oni se natežu, dreče i natjeravaju po sobi. S njima zajedno provodi dane i jedna pura, jadni invalid, kojoj je neki ljubazni susjed prebio nogu a Marko joj napravio nekakvi majstorski patentni zavoj, neku protezu pa ta ćurka svečano šepa i tužno pijuče.

Žene se na sve to ne obaziru. One posjedaju po krevetima, jedna do druge, kao kokoši na grani. U posljednje ih vrijeme naročito interesira da li ih i koju od njih još Janica pozna. Zato je svaka pridošlica pita milo i slatko:

– Janek!... Oj Janice! Je li me još poznaš?... Oj Janek, daj me pogledaj, daj!...

Ali Janica toga popodneva nije nikom odgovarala. Ona bi neku od njih pogledala tužno, pa odmah zaklopila oči. Žene bi se samo značajno pogledale i kritički zaklimala glavama.

– Ej, mila moja, kaj me zbilja ne poznaš? – uzviknula je gotovo uvrijeđena Janičina tetica Jela. – Em sem to ja, tvoja tetica!

– Morti vas pozna – rekla je Bara Pavunčecova – ali joj siroti nî do govora, nî do razgovora!...

– Kak samo zlo izgleda! – uzdahnula druga. – Bleda je i žuta kakti list v jeseni!...

– Ej, Janica, Janica, na kaj si došla. Da ti sebe vidiš, ne bi se poznala! Bi se, bogica boga, sama sebe prepala!...

Marena Brezovka, jedra udovica kojoj je predlani grom ubio muža (a koja je rado na Marka pogledavala), uzdahnu i reče:

– Žene drage, ako ćemo pravo, ona nigdar ni bila prejaka. Neću ja nju ogovarjati, ali vi i same znate da je navek bila tenka i slabašna. Pak je i nadšumar rekel, da zgledi kakti breza...

– Istina, istina! – potvrdila je tetica Jela koja još nije mogla prežaliti što Marko nije uzeo njenu kćer. – Ja se ni denes nemrem dosti načuditi da je Marko baš nju štel zeti!...

– Bogme, takov čovek!... Mogel je dobiti curu debelu kak mesaricu, pak još i bogatu...

– E, kaj ćete, takva vam je muška pamet!...

Prisjela je i stara Kata, pa nadošla i Jaga, druga snaha, koja se baš vratila s paše.

– Oj Janek, je li ti kaj treba?...

Ali Janica nije davala odgovora.

– Je li ti, Janica, čuješ kaj se mi razgovarjamo? – pita je opet Marena Brezovka, ljubezno i preljubezno.

– Ej, bogica boga, ona svoje misli ima! Morti se ona već i s ajngeli spominja... Samo da bi joj bog i majka božja dali zdravljica!

– Teško da bu toga! – primjećuje kroz nos stara Kata.

– Sè je vu bože ruke. Dragi Bog sè može, fala mu budi i dika!...

– To se zna!...

Onda opet stara Kata nadovezuje kakva je Janica bila kao snaha. Otvoreno govoreći, nije bila baš »prenajbolja«. Raditi je htjela, tek je previše bila gizdava, svoje glave, a koji put i oštra jezika. Puno nije pripovijedala, niti se puno svađala, ali je znala dobro odbrusiti.

Ipak, šteta ju je, jer je mlada pak bi se popravila.

Malo-pomalo prijeđoše žene na drugi razgovor: o kokošima, o predivu, o muževima i susjedama. Dok su one tako pričajući zaboravile na bolesnicu da je bodre i tješe, Janica najednom uzdahnu i mučno prošaputa:

– Marko... ja-bu-ko... moja! Zovète mi Marka!...

Potrčala jedna od njih na vrata.

– Oj Marko! Janica te zove!... žuri se!...

– Bum došiel već! – otresao se on. Nije on to volio, pa gotovo. Osim toga nije imao ni kad, jer je baš svršavao tu svoju patentnu klopku za tvorce. Zagleda se Janica u vrata neće li Marko doći.

O, koliko je tuge, koliko beskrajne žalosti i najnježnije čežnje bilo u onim divno plavim, djetinjskim, a tako umornim očima!

Ali Marko nije dolazio.

I najednom se te prekrasne i prežalosne oči koje su se već stale zaklapati od napora, naglo i silno otvoriše. Zjenice se raširile u užasu jednom, divlje, preneraženo, kao da su ugledale nešto neviđeno strašno.

Žene su osjetile da je u sobu došla Smrt.

– Joj, žene, Janica umire! – vikne jedna.

– Sveću! – zavapi stara Kata. – Sveću! Jaga, brže daj sveću!...

Poletjela Jaga da nađe svijeću. No prokleta škrinja nije se dala otključati. Priskočiše druge u pomoć, priskočila i stara, otvoriše škrinju, ali svijeće nema. Stala stara psovati, vikati, očajavati:

– Gde je sveća? Gde je sveća, za pet ran božjih? Samo da nam ne vumre bez sveće!... Bu nas dragi Bog! (Velik je to grijeh pustiti nekoga da umre bez svijeće, da mu duša ostane u mraku. Čijom se to krivnjom dogodi, taj će se teško moći »uzveličati«, tj. doći u diku nebesku.)

Zagledala Jaga iza greda, pa u krevete, pod jastuke, a stara poletjela dotle do Janice sva očajna, izvan sebe.

Djeca na podu prestala se igrati i prestravljena zanijemjela od čuda. Ona šepava pura digla glavu, izbuljila oči, pa slala poplašeno, zloslutno pučkati i pijukati.

– Oj Janek, Janica draga – vapila je stara Labudanka – naj mi mreti dok ti sveću ne zapalim! – preklinjala je ona nju. – Janica mila, naj mi brez sveće mreti, ne bu ti dušica puta videla vu nebeske dvore!...

Ali Janica, kao da se nije na to osvrkala. Njen je pogled bivao sve tvrđi, sasvim ukočen. Njene su ruke klonule, slabašne i prozirne, a iz lijevog oka odronila se jedna bistra suzica.

Kad se svijeća našla, bilo je već kasno. Janica je bila umrla.

Žene su kleknule, i topli, pobožni Očenaši zabrujaše kroz sumornu i kiselu atmosferu bolesničke sobe.

Zapalili su svijeću iako je bilo kasno, a stara Labudanka nije mogla da se smiri.

– U-u! Bože-e, Bože-e!... Se bi dobro bilo, samo da nî brez sveće mrijela... Bogek dragi, oprosti mi moje teške grehe!...

Marko je upravo dovršio svoju patentnu klopku i digao glavu, kad je ugledao gdje se sa njegove kućne strehe podigla bijela golubica. Podigla se i otprhnula naglo i nestala u mutnom jesenskom nebu.

Kako u čitavom selu nitko nije imao bijelih golubova, Marko se odmah dosjetio što se dogodilo. Znao je on da je to bila dušica njegove Janice.

Pa premda je time bilo riješeno krupno pitanje (hoće li ili neće Žugečiću na svadbu), iako je bio oslobođen velike kućne nevolje pa bi morao upravo odahnuti (jer nema goreg nego duga bolest u kući), ipak se na njegovu oporu dušu svalilo nešto teško i žalosno.

Na dnu njegova snažnog srca nešto ga ljuto bocnulo.

Uto je izišla Marena Brezovka, ona kojoj je grom ubio muža (a kojoj se Marko već odavno ugnijezdio u glavi i srcu). Izašla je ona, sva uplakana i žalosna.

– Oj Marko, Marko! zavapila je čemerao. – Žena ti je mrijela!...

Izvukla se i tetica Jela, nesuđena mu punica, pa je jednako tužno ali s nekim naročitim akcentom nadodala:

– Ej, Marko, nesretni Marko – sad si udovec!...

On se smrknuo i bez riječi unišao u kuću. Tu je stao kod vrata, pognuo glavu, prekrizio se i bacio skrivečki, plahi pogled na mrtvu ženu štono je bijedna, još mnogo sitnija i tanja ležala na tvrdom krevetu, opružena i nepomična. Začudio se i prenerazio koliko je u bolesti propala, jer je dosad pravo nije ni vidio.

Oko njenih malih usana opazio je neki čudni podsmijeh. Neki smiješak, pun žalosti i prijekora.

Spustio je glavu niže, a oči upro u pod, dok su mu usne automatski šaptale Očenaš.

Tužni jesenski vjetar donosio je s Bikovskog Vrhâ glas zvonâ koja su zvonila za pokoj uboge duše Janičine. Kiša je sitno sipila kao magla, a kroz selo na Labudan-brdu sporo su se vukla kola s Janičinim lijesom. Bio je pokriven šarenim peškirimama¹⁹ i lijepo izvezenim zaslonima, a kako je put bio loš i razvaljen, njihao se lijes s Janičinim tijelom kao na valovima.

Kola su vukli Rumen i Rogec, dva volićka Labudanova, a vukli su ih lako, kao da i nije onoliko blato. (To je najbolji znak za Janičinu dušu, jer kad je npr. umro stari Rok Matušin, premda je cesta bila suha, nisu ga četiri vola mogla izvući, sve dok nije velečasni došao i blagoslovio – ali Rok je bio poznati grešnik.)

Uz volove je stupao stari Mika Labudan. Bio je umoran i pospan. Čitavu je noć probdio, sve u razgovoru s ljudima i ženama, točeći i dijeleći od časa do časa svakome po čašu vina. Bio je u tom poslu oprezan, tako da su svi ostali više-manje trijezni, a njega samoga uhvatilo tek negdje ujutro. Zato je prije negoli je pošao na groblje, stavio u unutarnji džep bočicu šljivovice da se putem krijepi.

Stara njegova Kata ostala je doma da kuha večeru za karmine. Sva je sirota bila smućena. Kud je i sama bila očajna što je Janica umrla bez svijeće, tuđ je još stigao i velečasni malo iza Janičine smrti.

Dojahao on na svojoj kratkoj i repatoj bedeviji²⁰, noseći presveti sakrament u ruci. Bedeviju je vodio zvonar Janko, cinkajući tako milo i svečano, da se sve krstilo i klanjalo kud god je velečasni s otajstvom prolazio. Dojahao dakle velečasni, pa s konja pita:

– Gdje je bolesnica?...

– E, mrijela je! – pokunjeno, postiđeno i poplašeno odgovaraju ukućani. Savila se stara Labudanka kao stara šljiva, pa sve kroz nos

¹⁹ ručnicima

²⁰ kobilu

mrmlja neku ispriku: da tko bi to mislio tako brzo, pa ovo, pa ono... A velečasni se raspalio:

– Sram vas bilo, vi nesretnici! Zar sam vas ja tako učio? Vi i ne znate koliki ste grijeh navukli na duše svoje!

Od svega toga, pa od probdjevenih noći, od popita vina i rakije, stara je Labudanka bila sva smetena, tako da se njen Mika ozbiljno bojavao kakvu li će večeru spremati i neće li je one babe što joj pomažu okrasti.

Iza lijesa stupao je Marko, mrk i ozbiljan, s velikim ali nerazapetim kišobranom u ruci.

Uz njega je išao i njegov brat od strica, a iza njih sve sama ženskadija. Nije ih bilo mnogo: mati i sestrica Janičina, pa jetrva joj Jaga, pa tetica Jela, Mara Brezovka i još dvije-tri babe.

Tiho je odmicao sprovod kroz selo, pa kako je prošao kraj koje kuće, žene bi iz škafova²¹ izbacivale vodu.

– Hajd Rumena, hajd Rogec! – oglasio bi se od časa do časa stari Mika, pa bi onda kradom gucnuo rakijice.

Bijaše duboko tronut. Jer ipak je Janica bila dobra, a i mlada je bila. Šta, svega ako je imala osamnaest godina! Tako mlada, pa pod ledinu! No bijaše i žedan, neobično žedan. Što je njegov dugački, čupavi brk bio vlažniji, Mika bijaše žedniji, ujedno i skloniji dubokom razmišljanju.

– Kaj ćemo kad je sudbina takva!... Je li svi moremo biti srećni? – pitao se on i odmah odgovarao kratko i decidirano:

– Ne moremo!... To ti je tak kak da ni svi nemremo biti bogati niti svi gospoda! Dragi Bog zna vre zakaj je to tak uredil, pak nek se vrši volja boža!...

Dugačak je to bio put, jer je od Bikovca do Bikovskog Vrhja jedan sat hoda. Žene su iz početka glasno plakale, a onda sve tiše, neke su molile krunicu, a na po puta sve su tiho i mirno vodile svoje obične razgovore.

²¹ kanta, čabar

Marka je mučila želja za cigaretom. Zato je zastao malo iza ženâ s Ivanom, bratom od strica, pa smotali svaki po cigaretu, zadimili i pošli lagano za ženama.

– Buš išel Žugečićima na svadbu? – pitao ga Ivan.

Smrknuo se Marko i malo se kao posramio.

– Žugečićima je jako stalo da dojdeš!...

– A kaj ja još znam! – rekao je, odbivši nervozno dim.

– Znam, ali...

– Pa, kaj ne bi išel!?!... Dotle prede osem dan... Pa onda to je i drugo selo!

Marko se samo suho nakašljao i nije rekao ni riječi.

Kad stigoše na Bikovski Vrh, Marko je, ispušivši već i drugu cigaretu, zlovoljno odbacio čik pa pristao opet iza lijesa, dok se Ivan požurio naprijed da obavijesti velečasnoga.

Tužno su zvonila zvona na bijelom tornju one male, lijepe crkvice. Tužno su zvonila, i njihovi lelujavi puni zvuci lomili se nad raštrkanim, pogurenim kućicama, gubeći se kao crne ptice u tmurnim oblacima. Hladna je bila jesen, pa je ta pjesma bila još žalosnija i srca se još većma rastužila. Žene ponovno zaplakale. Stari Mika povukao još jednom iz svoje boce, otro čupavi brk, pa s dubokim uzdahom opomenuo svoje spore voličke.

– Hajd Rogec, nâ Rumen!... Hajd!...

Sasvim mu se neobičan činio taj Bikovski Vrh. Nekako kao da je velik, a tužan svetak...

Dočekaoo velečasni sprovod, blagoslovio lijes, blagoslovio grob i otišao. (Za paradni sprovod nisu Labudani imali novaca. Malo tko si je to mogao priuštiti.)

Odnesoše lijes do groba, došao zvonar i crkvenjak, pa oni s jedne, a Marko i Ivan s druge strane postaviše se, prevukoše užeta, te nakon

opsežnog pregovaranja spustiše škrinju u uzani grob. Zakukaše žene, zacvilješe sestrice i mati, i grude teške i mokre zemlje počele se rušiti u grob, muklo udarajući o drveni goli sanduk.

Na cesti ispod groblja stajao je stari Mika kraj svojih volova. Rastužio se i on.

– Itak mi je dobra bila! Vredna je bila, bog joj daj dušici lahko! Kuliko je puti mesto mene blago naranila i očistila, štalu osnažila...

Tvrd je inače i mrk bio Mika Labudan, ali sad se je raznježio. Možda i zato što je boca bila već prazna. Osjetio on potrebu da i on pođe na grob, da svojoj snahi baci grudicu zemlje, da joj grobić blagoslovi. Zamolio nekog znanca da mu na volove pazi, a on sam se uspeo na groblje. Malo se zanosio u hodu, malo je i posrtao, spoticao se preko zaraslih humaka, ali je ipak stigao.

– Ej Janica, draga moja snejo, – zavapio je on nagnuvši se nad raku – mirno tu počivaj i naj mi nikaj za zlo zeti! Znaš, čovjek je star, pa je i koji put zločest... Ej, dušica moja mila... daj da ti i ja grudicu zemlje bacim!...

Nagnuo se stari, ali malo previše. Skliska je bila i mokra ona teška ilovača, ali njemu tako mutno i čudno pred očima. I omaknu se stari Mika. Tek jeknu preplašeno: – A joj! – i već pade naglavce u jamu.

Zastade svima dah. Zalediše se žile. Strašno, strašno! Da to nije prst božji!... Kuda to sluti?...

No nije bilo ništa. Jer stari je Mika doduše bolno i prestrašeno, ali snažno povikao:

– A joj, vlačete me van! Neću ostati v grobu – još ne – još ne!...

Izvukoše ga s teškom mukom, blatna, musava, prestravljena. Kao da je došao s drugog svijeta.

– Ajd, fala bogu – nisem ostal... Aj bože moj!... Itak je lepše na ovemu svetu!...

Lagano se povorka vraćala kući, a stari Mika zaostao idući s volovima. Oporavljao se polako od pretrpljena straha.

Kiša, hladna jesenska kiša stala je curiti sve jače i sve tužnije. Kisnuo je Bikovski Vrh i one sure²² drvenjare se zgurile kao pokisle kokoši. Žene su capkale po blatu, a stari Mika sjeo na kola i potjerao volove.

Njemu je ipak bilo lijepo. Bilo mu je milo što je živ, pa kad se sjetio Janice koja je ostala u onoj blatnoj jami, upravo mu se srce otelo:

– Tužna moja Janica, baš ti mora ružno biti!...

Općenito se priznavalo da su svatovi kod Žugečića izvanredno uspjeti. Tu se jelo, tu se pilo, pjevalo, igralo, a kako je red, bilo je i tučnjave. Bogata je bila kuća. Ne samo po zemlji, jer po samoj zemlji, ako je nje i bilo prilično, ne bi svadba bila tako svečana ni gozba tako mrsna, jer tko na Bikovskim Goricama samo od zemlje živi, taj je sretan ima li kukuruznog tvrdog kruha, ima li graha i krumpira, a za meso se i ne pita. Na svadbama pak na stolu se izreda sedam-osam jela, a to sve neke čorbe u kojima, tek izvježbano oko može da uhvati kakav komadić mesa ili slanine. No kod Žugečića bilo je mesine u izobilju, bilo je i rakije. Zato su bili sretni i blaženi oni koji su imali priliku da tamo omaste brk i okvase grlo.

Dolari su to donijeli! Dolari i tvrđi žuljevi na rukama Tome Žugečića koji ih je zaradio u blaženoj i slavnoj zemlji Americi.

Kako da u takvu kuću ne ode na svadbu Marko Labudan? Pa da su mu tri žene umrle u isti dan, on bi otišao. Svaka čast ženama, ali ima toga zelja napretek!

²² tmurne, sive

Odličan je bio zastavnik taj Marko! A nije to bila laka stvar!

U Bikovskim Goricama ne voze se svatovi, pa ni oni najbogatiji. Tko da se vozi onim teškim, blatnim putovima gdje se točkovi zarežu do osovina, pa po onim bregovima i šumama?! Konji se mogu poplašiti, kočijaš opiti, pa eto nesreće. A ovako pješice, padneš li, lako se i digneš ili te drugi podignu. Ide se dakle pješke, a barjaktar vodi.

Vodio je Marko svatove gizdavo i pregizdavo. Na dugačkoj motki privezane silne marame, šarene i svilene, pantljikama i trobojkama ni broja se ne zna, a na vrhu pozlaćena jabuka s ružmarinom.

Odostraga muzika: dvoje gusle i dvije tambure, a nije manjkao ni silni bajs. Čiče gusle, sve čovjeka u srcu i u tabanima nešto škaklja, one tambure divno sekundiraju, dok bajs u dubokom basu, kao medvjed, brunda, brunda...

Pred Markom ide dečkić mali, brat mladenkin, pa još jedan deran, nešto veći, obojica s velikim peškirima preko ramena, poigravaju sitno, okreću se kao na žici. Ali njih nitko i ne gleda. Sve gleda u Marka.

Istim putem kojim je pred osam dana sprovedao svoju Janicu, vodi sada svatove. Šešir na kome se uz perjanicu vije jop i ružmarin, naherio

bećarski, preko ramena prebacio prekrasni, šareni ručnik, a u ruci mu zastava.

onih ludih gusala.

Poigrava Marko, vrti se, sve sitno nogama veze, da onda divlje poskoči, sve po taktu muzike i

Ali kad uđoše na Bikovski Vrh — onda je trebalo pokazati tko šta zna i tko šta umije i čija se svadba slavi.

Zaciliknuše gusle, zavrištaše snaše i cure, zavitlao Marko zastavom, pa se one pantljike²³ zalelujaše divlje, a kad je on još zajuškao²⁴, zaurloao što ga grlo nosilo, eh onda je sve živo na Bikovskom Vrh^u poletjelo da vidi svatove! Neka se zna da Tomo Žugečić, najbogatiji i najpametniji od svih Amerikanaca, ženi sina.

Večera je bila izvrsna. Bilo je doduše i tu deset čorbâ, ali je bilo u njima i obilje mesa, bijaše i kolača za ženskadiju, a svi od bijelog brašna. Bilo je i vina, pa se oštro pilo. Velika soba sva nagruvana i zvanim i nezvanim gostima. Oni što nisu mogli u kuću, ti se navališe na prozore, pa zijevahu gledajući druge sretnije kako se časte.

– Čuješ, Joža, daj meni komad mesa!...

– Kaj ne bi meni dal kupicu vina? Baš sem žeđen!...

A ovi unutra podašni, dobro raspoloženi; a napokon i nije njihovo. Ima Toma Žugečić!

Od gospode je bio samo gospodin blagajnik i pisar općinski, pa tako je i Marku cijena porasla.

Bilo je ovo već druga noć kako se pilo. Prvu noć kod cure, a kod momka ima da bude dokle tko izdrži. Marku grlo već ohrapavilo, ali ga nije izdalo. Pjevao je on da se sve orilo. Vodio je pjesmu, kao nekoć u vojsci, kad su išli na frontu. Snaše i cure pomamile se za njim.

– Ej, Marko, sad si udovec! – veli mu jedna sva zajapurena udovica. Neka pak cura kojoj je vino dalo prilično hrabrosti, pitala ga izazovno:

– Bute se skoro ženili?...

I on se pomamio za ženskadijom. Igra on s njima, štipa ih, natjerava, ljubi – čitav rusvaj.

Poprijeko ga gledahu momci sa Žugečić-brda. Iz početka mučahu još,

²³ vrpce

²⁴ vikao iju-ju

a onda stali da ga guraju – sve kao slučajno. Podmeću mu noge, staju mu na prste, gruvaju ga laktima. On sve to opaža, ali čeka. Još je malo trijezan i priseban. Sam je u čitavom društvu. Od njegova sela baš nikoga, pa mu je nezgodno. Ni puške nije ponio, bojao se: ukrast će mu je tko, jer u svatovima se nemilo krade. Trebalo bi mu sad da im on pokaže.

Zabava bila sve življa, sve veselija, žene sve luđe. Ljudi zagrljeni pjevaju i urliču, žene i cure raščupane i zajapurene samo bi se ljubile, lete na muške kao obadi na volove.

Najednom prasnu ćuška kao da se zdjela razbila. Prasnu šamar, i netko se nađe na zemlji. Vrisnuše žene, ušuti muzika. Šta je? Šta je?...

Marko Labudan odalamio jednog Žugečića, i ovaj se svalio kao klada.

– Kaj buš ti mene? Znaš li ti gdo sem ja, da ti boga lopovskoga!...

Stenjući i blijed, izbuljenih očiju dizao se mladi Žugečić (iz druge kuće na Žugečić-brdu).

Bacio bi se on na Marka, ali se ne usuđuje.

– Zakaj si ti mene? A?...

– Buš li ti mene v rebra, kaj?

– Mir, dečki, mir! – zaklinjao je Toma Žugečić.

– Mir, dečki, mir! – prihvatiše i drugi.

Ali teško je bilo smiriti uznemirene duhove. Pokušaše da zaokruže Marka, no on, vješt i oprezan bojovnik, privukao se leđima uza zid. Prijeteći ga strijeljao bezbroj izbečenih, divljih očiju, rušili se bogovi i sveci, stradavali očevi i majke, dizale se šake.

I najednom, kao zrele kruške kad vjetar duhne, stadoše po Marku i po njegovoj tvrdoj glavi padati pesnice, kvrgaste, žuljevite i crne. Odletio mu gizdavi

lugarski šešir s perjanicom, raščupala mu se pažljivo uređena frizura, zatutnjila glava kao bačva.

Potrajalo to sekundu-dvije, a onda Marko zaurlao kao zvijer, razmahnuo rukama na obje strane, povaljao ono nekoliko slabijih, dohvatio stolicu i prokrčio si put.

Zagrajaše i zalelekaše žene, srušiše se stolovi, prolilo se vino, urlik, cika, kletve prolomiše se, kao bura iznenada.

Majstor je bio Marko! Mada mu se mutilo od silna vina, on je znao da mora spasiti živu glavu. Zavitlao stolicom, srušio lampu, jednu, pa drugu, pa onda kroz mrak, kroz užasan mrak, mlateći oko sebe, rušio sve što mu je bilo na putu i sretno ispao napolje.

— Sad bute vi znali ko je Marko Labudan! Pričekajte samo jednu vuru dok ja z mojom duplonkom²⁵ dojdem, da vam boga vašega! — dobacio im odjurivši u noć.

Poletješe neki za njim, ali našavši se u mraku, pred šumom, odustaje od opasne borbe.

Gorjelo je u Marku. Gorjela je rakija i vino i strahovita srdžba. Oni njega, Marka Labudana, lugara, ovako operušati! I šešir mu još zatrajaše²⁶! No, on će im pokazati!

Noć je bila velika. Nebom se ganjali oblaci, a između njih drhtale rijetke zvijezde. Staze su bile skliske. Marko je padao, ali se i dizao i oštra koraka najprečim putem jurio kući, na svoje Labudan-brdo. Pušku samo da uzme, pouzdanu svoju dvocijevku, pa da ih postrjelja kao zečeve.

Tutnji mu glava, žari ga jedan jači udarac iznad lijevog oka koje mu neprestano suzi, ali mu nije žao — tek šešira im ne može oprostiti.

Iza oblaka pomolio se mjesec, upravo polovica mjeseca. Razli se blaga mjesečeva svjetlost poljem i osvijetli stazu, a Marko obodren požuri korak.

²⁵ puškom dvocijevkom

²⁶ zadržaje

U daljini sjali su se prozori na Žugečić-brdu, još se čula neka potmula graja, pusti lavež pasa – inače ništa.

Tišina. Noć.

Zašao Marko u šumu, poznatom stazom, i tu mu je mjesečina više smetala nego koristila.

Sjene se pružile čudnovato, grmlje se činilo strašno, i on je teško razaznavao stazu. Desilo mu se te je preskočio neku grabu, a ono nije bila graba već sjena kakve bukve.

Najednom, kad je bio već pri izlazu iz šume, pa da udari na svoje Labudan-brdo, on zastade. Zaustavio se, ne od svoje volje, već preneražen, zgranut razrogačio oči, zaustavio dah.

Na pedeset koraka, prema samom kraju šume, stajala je sva u neko zlatno, prozirno, drhtavo tkanje odjevena njegova žena. Njegova pokojna Janica. Ona ista koju je pred osam dana sahranio.

To jest, ne ona ista, već nekako drukčija, ali opet ona. Visoka je bila, bijela je bila i tanka...

Strašno je visoka bila... Stajala je mirno i smješkala se čudnovato, onako nekako kao i onomad kad ju je ugledao na krevetu, ukočenu i mrtvu.

Da li je šutjela ili je nešto šaptala ili je to šuštalo lišće – toga nije mogao Marko razabrati.

Samo on se ukrutio, odrvenio, pa ni makac. Koljena klecnuše, grkljan se stisnuo, srce se steglo, pa onda ludo zakucalo, zatreptalo kao da će kroz grlo.

Je li ona? Je li to doista ona?

– Janica, kaj si... ti to?... – promućao je Marko, ali mu se jezik zapleo, zubi zacvokotali.

Nikakva odgovora.

Suho lišće na zemlji šušalo čudesno, neobično, drveće se ustremilo strašno, dublje u šumi zahuktala sova, a Janica, pokojnica, stoji prozirna i bijela, pa kao da se njiše u bokovima, kao da joj se vjetrić poigrava onom zlatnom, crvenkastom kosom. Kao nekoć kad je ko cura navrh brijega, pored šljivika, dočekivala svog Marka, nasmijana i sretna.

Janica, pokojnica, stoji eto i šuti. Ah, da progovori bar riječ pa da je nestane, ali ona stoji sved²⁷ na istom mjestu i smješka se. Podsmijeh je taj užasan. Od njega se diže kosa, dršću i trepeću noge, nestaje dah.

Postajao Marko dugo tako, naslonjen, upravo prikovan uz neki grab, pa ni da se makne. Ni okom da trene. Znao je, kad bi stao bježati, ne bi se zaustavio tri dana! Poludio bi od grozote.

Napokon zapjevaše pijetli u njegovu selu. Zvijezde i mjesec probljedješe. Oblaci koji su se nebom ganjali, rastrgani i teški, pa i nebo samo, stadoše se zračiti, lagano vedriti. Ptice zažvrgoljiše u gnijezdima, šuma oživjela, zamirisala, odahnula, a Marko stoji sveder na istom mjestu i gleda. Gleda sve šire, sve benastije, i sad opet ne vjeruje svojim očima. Trlja umorne oči i opet bulji.

Ta to nije pokojnica, ta to nije Janica – bijaše to jedna tanka, vitka, visoka breza, na samom obronku šume!

Posramio se Marko, nasmijao se kiselo i preko volje, opsovao nešto krupno, pa onako gologlav, raščupane kose, okrvavljen pojurio iz šume.

²⁷ stalno

Spustio se niz brdo, pa se opet stao penjati uz živice, kroz šljivike, kao tat – samo da ga tko ne vidi!... Zavukao se na sjenik i zaspao, zahrkao gromko.

Mutno i teško mu bijaše sutradan u glavi. U ušima brundao je bajs još uvijek onaj svoj stalni: – brunda – brunda... tutnjili su još i teški udarci, naročito onaj nad lijevim okom.

Gorjelo je grlo od vina, od duhana i od juškanja.

Umio se Marko, stavio na glavu šešir – nekakav stari, otrcani, bez perjanice i pošao u šumu. Ponio sjekiru. Mrk, ljut, krvavih očiju. Nitko ga nije ništa pitao.

Na obronku stajala je breza. Visoka, tanka i prava. Na njoj još nekoliko listića, žutih, crvenkastih, uvelih, zlatilo se na onom jutarnjem jesenskom suncu. Oko nje i iza nje stajala je šuma. Velike i snažne bukve, čvornati i grubi grabovi. Hlad i tišina.

Lišće je padalo tiho i monotono.

Kad je Marko stupio u šumu, prhnuo je jedan crni kos i zakliktao uplašeno. S vrha velike bukve lagano i gospodski sletio je širokim krilima silni jastreb, pa visoko zaokružio povrh šume.

Zaustavio se Marko pred brezom i pljunuo u dlanove.

Posjeći će je da ga više ne sjeća sramote, da ga više ne plaši... Omjeri je krvavim okom, a ona stoji visoka, vitka i prava. Bezazleno mu se učini to fino, nježno drvo s bijelom, tankom, skoro svilenom korom. Tako je bila mila ta breza, tako fina i lijepa! Kao neka svetica...

Nije li to možda ipak njegova pokojnica, Janica?

Zadrhta mu ruka i nemoćno se spusti. Okrene se naglo Marko, ispane iz šume, pa udari kući.

Sve je bilo tako nejasno, tako mutno i mučno u njegovoj glavi, te mu se još većma zamutiše one njegove nekoć slavne, jasne sokolove oči. Objesio se, tužno i nemarno, onaj još jučer gizdavi brk.

KRAJ

ZADACI (pisati u bilježnicu)

- Breza je i psihološka novela. Sjetimo se, Marko je išao na svadbu tek koji dan nakon ženine smrti, pjevao je, veselio se – kao da ga ženina smrt nije nimalo dotaknula. No kad se pijan vraćao kući čini mu se od breze da je Janica. Ujutro uzima sjekiru jer kani posjeći brezu, ali to ne čini. Kako to shvaćaš? Što se to događa u Markovoj glavi?

- Likovi u Brezi uglavnom se ponašaju vrlo surovo (grubo), okrutno i primitivno. Navedi primjere za to. Zauzmi stav:
 - a) *oni nisu krivi što se tako ponašaju – krivi su uvjeti u kojima oni žive, ti uvjeti ih čine surovima*
 - b) *itekako su krivi za takvo ponašanje – ne mogu životni uvjeti biti opravdanje za neljudsko ponašanje.*

Napiši nekoliko misli kojima ćeš potkrijepiti (poduprijeti) svoj stav, navedi slične primjere iz stvarnog života!